

Polarisatie en radicalisering:

Het lastige van het tegengaan van (negatieve) polarisatie en radicalisering is dat de materie vaak zo gevoelig ligt dat men zich liever afzijdig houdt. Ook weten mensen vaak niet hoe ermee om te gaan. Dit terwijl radicaliserende jongeren, want dat zijn het vaak, juist tegenwicht nodig hebben. Laten we ook hier het taboe doorbreken en de thema's bij de kop pakken. Voorkómen is ten slotte beter dan genezen.

Polarisatie en radicalisering zijn begrippen die vaak in één adem genoemd worden. In het algemeen is men het er over eens dat ze raakvlak met elkaar hebben in de zin dat ze elkaar wederzijds kunnen versterken: polarisatie kan radicalisering in de hand werken en andersom geldt hetzelfde. Dat wil niet zeggen dat ze altijd samen optreden. Zij kunnen ook goed zónder elkaar.

Positieve en negatieve polarisatie

Terwijl radicalisering vooral bedreigend is, kan polarisatie behalve bedreigend tot op zekere hoogte ook verrijkend zijn. Dit wordt duidelijk in een 13-tal essays van wetenschappers van uiteenlopende disciplines, die de oorzaken en gevolgen van polarisatie belichten¹. Polarisatie kan een nuttige functie hebben in het productief omgaan met meningsverschillen, het verhelderen van standpunten en het voeren van een open dialoog. Het kan een bijdrage leveren aan de identificatie met de eigen groep, aan participatie, emancipatie en stabiliteit. In die zin is polarisatie een fundamenteel onderdeel van de democratie. Aan de andere kant kan polarisatie een open debat en participatie ook bedreigen als de sfeer zo slecht en beladen wordt dat mensen niet meer durven meedoen. Gesteld wordt dat het proces van polarisatie, het debat over tegenstellingen, in goede banen moet worden geleid om te voorkomen dat het uitmondt in geweld². Hoewel de mogelijkheden van de overheid beperkt zijn, wordt tegelijkertijd gewezen op de risico's die zich voordoen als de overheid geen arbitrerende of normerende rol vervult. Deze risico's lopen uiteen van het gebrek aan besef dat compromissen soms noodzakelijk zijn (conflict willen winnen in plaats van

oplossen), gevoelens van bedreiging, ongelijke weerbaarheid (bijvoorbeeld door ongelijke verbale vaardigheden), het verliezen van nuances tot het helemaal niet meer meedoen.

Kunnen we concluderen dat het positieve effect van polarisatie tegelijkertijd in zekere zin een voorwaarde is voor zichzelf? Stuiten we hier op de paradox van het nut van polarisatie, namelijk dat polarisatie kan bijdragen aan een open dialoog zolang dit gebeurt door middel van een open dialoog (en niet door bijvoorbeeld het eenzijdig ventileren van standpunten)? Het is misschien makkelijker om te spreken van twee soorten polarisatie: positieve en negatieve.

Risicofactoren voor radicalisering

Radicalisering laat minder ruimte voor een dergelijke nuancering: er wordt weinig gezegd over een mogelijke nuttige functie van radicalisering. De nuancering bij radicalisering moeten we eerder zoeken in de verschillende soorten en stadia die te onderscheiden zijn, alsmede de verschillende factoren die een rol spelen in de mate waarin iemand vatbaar is. Iemand die radicaal is, is niet per definitie gevaarlijk en heeft ook niet per definitie een abnormale persoonlijkheid. Maar waarom radicaliseert de één wel en de ander niet?

Op verzoek van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding is onderzoek gedaan naar relevante factoren die een rol kunnen spelen bij radicalisering en terrorisme, waarbij de factoren in een model geplaatst zijn³. Zo worden achtergrondfactoren onderscheiden - waaronder maatschappelijke achterstelling, discriminatie, isolatie en marginalisering - die ervaren worden als bedreiging. Daarbij

gevoelige materie

ARIENE VAN DER KOOIJ

27

zijn de subjectieve beleving van achterstelling (relatieve deprivatie) en vermeende onrechtvaardigheid belangrijk. Je achtergesteld voelen, door jezelf met anderen te vergelijken die het beter lijken te hebben, kan leiden tot onzekerheid, ontevredenheid en een negatief zelfbeeld. Vermeende onrechtvaardigheid kan leiden tot woede, afkeer en minachting. Deze gevoelens en emoties vergroten de afstand tussen groepen en werken polarisatie en radicalisering in de hand (zie ook 4). Daarnaast zijn culturele waarden en opvattingen (zoals over machtsverschillen, hiërarchie, eer en tolerantie) van invloed, net als het sociale klimaat waarin groepen verkeren. Verder kunnen heftige gebeurtenissen, zoals geweld tegen de familie, werken als een katalysator. Tevens zijn demografische kenmerken als geslacht en leeftijd van

invloed op het radicaliseringsproces en ook de rol van persoonlijkheidsfactoren wordt niet uitgesloten.

De rol van religie: verschil in betekenis

Radicalisering kent een politieke en een religieuze dimensie. Een combinatie van beide vergroot de kans dat iemand radicaliseert, maar tegelijkertijd functioneren ze onafhankelijk van elkaar: orthodoxie leidt niet automatisch tot politieke onvrede en andersom 5. Maar hoe groot de rol van religie als stimulerende factor is, daarover zijn de meningen verdeeld. Terwijl het ene onderzoek de religieuze dimensie als één van de twee centrale aangrijpingspunten voor radicalisering noemt 5, wijst een ander juist op de overschatting van de rol van religie als drijvende kracht achter

moslimterrorisme 3. Het zou slechts een kleine minderheid van de terroristen zijn, die islamitisch onderwijs heeft gevolgd. Bovendien lijkt religie soms gebruikt te worden om de rol van sociale en maatschappelijke tegenstellingen die (ook) ten grondslag liggen aan radicalisering en terrorisme, te bagatelliseren. Dit laatste is een belangrijk punt. Maar in hoeverre is religieus onderwijs bepalend voor de religieuze beleving van iemand? Hier komen we op de vraag wat religie betekent voor mensen: iets wat op zichzelf staat of als onderdeel van een bredere (sociale, maatschappelijke en/of politieke) context. Dit zal per cultuur en ook per individu verschillend zijn (bijvoorbeeld wel of geen scheiding van kerk en staat). Wellicht zijn de meningen over de invloed van religie mede door dit verschil in betekenis verdeeld.

Polarisatie en radicalisering:

Het is makkelijk om op internet informatie te vinden die je eigen standpunten bevestigen, zonder tegenargumenten tegen te komen

De integratieparadox

Een interessante factor die meespeelt in het radicaliseringsproces is de zogenoemde integratieparadox 6. Waarom zijn het vaker Marokkaanse jongeren die radicaliseren dan bijvoorbeeld Turkse jongeren? De redenering is dat Marokkanen sneller en intensiever integreren en meer lijken op te gaan in het moderne hedonisme en consumptisme. Daardoor zou hun behoefte aan erkenning door de Nederlandse samenleving groter zijn, en daarmee ook het risico op krenking bij afwijzing. Op het moment dat zij die erkenning niet ervaren, gaan de eerder genoemde gevoelens van achterstelling en onrechtvaardigheid spelen die een risico zijn voor radicalisering.

Soorten en stadia van radicalisering

In Nederland worden verschillende soorten radicalisering onderscheiden, waaronder islamitische radicalisering, rechts radicalisering en links radicalisering. Vaak wordt dierenrechtenextremisme apart genoemd 2. Deze hangen elk op hun eigen manier samen met de eerder genoemde risicofactoren. Ook zijn er verschillende stadia te onderscheiden in het radicaliseringsproces: in gang zetting, toename, verdere versterking en tot slot het gebruik van geweld 3. De accenten en de trajecten verschillen per individu. Wat bij de één een geleidelijk proces is van jaren, kan zich bij de ander ontwikkelen in een paar maanden of zelfs weken 5.

Internet kan een versnellende werking hebben op het ontwikkelen van extreme ideeën en ook hierbij is sprake van een paradox. Enerzijds biedt het internet een enorme diversiteit aan meningen en voorkeuren, anderzijds biedt het de mogelijkheid om meningen die niet overeenkomen met die van jezelf, simpelweg te ontwijken 3. Het is makkelijk om informatie te vinden die je eigen standpunten bevestigt, zonder tegenargumenten tegen te komen. En doordat internet extreem gedachtegoed veel sneller en makkelijker te vinden is dan voorheen,

kunnen extreme ideeën zich sneller ontwikkelen. Jongeren zijn in hun puberteit ontvankelijk voor het ontwikkelen van radicale ideeën. Het hoort bij het zoeken naar hun identiteit en de fase waarin ze zich afzetten tegen hun ouders. Bij de meeste jongeren keert na verloop van tijd de nuance weer terug. Maar het gebruik van internet en mobiele telefoons om contacten te onderhouden, maakt het voor ouders een stuk lastiger om overzicht te houden met wie hun kinderen omgaan en waar ze mee bezig zijn. Zowel ouders als scholen weten vaak niet goed hoe ze moeten omgaan met jongeren die radicaliseren. Jongeren raken geïsoleerd, terwijl zij juist tegenwicht nodig hebben 7.

Kortom

Waarom de één wel radicaliseert en de ander niet hangt dus af van een veelheid aan factoren. En dan nog lijkt er geen sprake te zijn van een direct oorzakelijk verband: als aan de meeste factoren is voldaan, leidt dit er niet automatisch toe dat iemand radicaliseert. En andersom geeft een situatie waarin de genoemde factoren zich niet of nauwelijks voordoen geen garantie dat

iemand niet tóch radicaliseert. De factoren zeggen wél iets over de potentiële ontvankelijkheid voor radicalisering, oftewel het risico. Hoe beperk je dat risico?

Beleid en praktijk: voorkómen, herkennen en aanpakken

Gemeenten en instellingen willen in het algemeen liever niet geassocieerd worden met de termen polarisatie en radicalisering, die vaak gevoelig liggen. Desondanks - of misschien juist daarom - zetten steeds meer gemeenten en instellingen zich in voor de preventie van polarisatie en radicalisering, zonder dat er sprake hoeft te zijn van incidenten of escalaties. Juist voor polarisatie en radicalisering geldt dat voorkomen beter is dan genezen.

Gemeenten konden daarbij de afgelopen jaren rekenen op de steun van de rijksoverheid, die het *Actieplan Polarisatie en Radicalisering 2007-2011* heeft opgesteld 8. Het actieplan richt zich op preventie, proactie en repressie. Voor het bereiken van deze doelstellingen wordt een driesporen-aanpak gehanteerd (lokaal, nationaal en internationaal niveau), waarbij de nadruk ligt op lokaal niveau en waarvoor subsidie kon worden aangevraagd.

Voor zowel de planvorming als de uitvoering kunnen (Gelderse) gemeenten bij Elan terecht. Elan heeft zich de afgelopen twee jaar intensief bezig gehouden met het creëren van draagvlak onder Gelderse gemeenten om via een (boven)lokale aanpak polarisatie en radicalisering te voorkomen 9. Daartoe heeft Elan ondermeer een inventarisatie ronde gehouden onder een 20-tal Gelderse gemeenten waarbij aan de orde kwamen: zicht op problematiek en contacten met bewoners, aard en omvang problematiek, beleid en initiatieven, en belangstelling voor samenwerking/verdieping. Ook heeft Elan rondetafelgesprekken georganiseerd voor zowel bestuurders als professionals en heeft zij aan de hand van netwerkbijeenkomsten en intensieve procesbegeleiding meerdere gemeenten begeleid richting

gevoelige materie

(gezamenlijke) plannen van aanpak in de vorm van subsidieaanvragen bij het Ministerie van BZK. Elan heeft daartoe een hulpinstrument voor procesbegeleiding ontwikkeld. Tevens brengt zij informatiemateriaal uit waaronder de factsheet *Polarisatie en Radicalisering Gelderse jongeren*.

Daarnaast biedt Elan begeleiding bij de uitvoering. Bijvoorbeeld door het creëren van draagvlak onder betrokken partijen, het uitvoeren van een inventarisatie, het begeleiden van werkgroepen en het organiseren van uiteenlopende bijeenkomsten. Tevens geeft Elan training aan professionals en andere belangstellenden in het voorkómen, herkennen en aanpakken van radicalisering 10, alsmede in het voorkómen van interculturele miscommunicatie.

Hoewel de termen polarisatie en radicalisering bij gemeenten gevoelig liggen en veel gemeenten onvoldoende tijd, middelen en personele capaciteit zeggen te hebben om het thema op te pakken, doen gemeenten (vaak onbewust) al veel aan met name de preventieve kant van polarisatie en radicalisering. Bijvoorbeeld door middel van activiteiten gericht op ontmoeting, participatie en actief burgerschap zoals het inzetten van buurtouders en maatjesprojecten. Elan ziet het als een uitdaging om gemeenten en professionals zich daarvan meer bewust te maken, zodat het niet 'toevallig' is dat het goed gaat, maar dat zij hieraan weloverwogen sturing en uitvoering kunnen (blijven) geven. ●

Ariene van der Kooij is adviseur van Elan

Voetnoten en bronnen

De cijfers in de tekst verwijzen naar de volgende voetnoten en bronnen:

- 1 Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (red.), *Polarisatie. Bedreigend en verrijkend*. AMSTERDAM (SWP), 2009.
- 2 H. Moors, L. Balogh, J. van Donselaar en B. de Graaff, *Polarisatie en radicalisering in Nederland. Een verkenning van de stand van zaken in 2009*. TILBURG (IVA Beleidsonderzoek en Advies, UNIVERSITEIT VAN TILBURG), december 2009.
- 3 J. van der Pligt en W. Koomen, *Achtergronden en determinanten van radicalisering en terrorisme*. DEN HAAG (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie), 2009.
- 4 K. van den Bos, A. Loseman en B. Doosje, *Waarom jongeren radicaliseren en sympathie krijgen voor terrorisme: Onrechtvaardigheid, onzekerheid en bedreigde groepen*. DEN HAAG (WODC Ministerie van Justitie), 2009.
- 5 M. Slootman en J. Tillie, *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*. AMSTERDAM (Instituut voor Migratie- en Etnische Studies, Universiteit van Amsterdam), oktober 2006.
- 6 Sjoerd de Jong, *Kuis maar niet preuts : De 'integratie-paradox' maakt jonge moslims vatbaar voor radicalisering*. In: *NCR boeken*, 28-07-2006. Bespreking van onder andere het onderzoek *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland* door F. Buijs, F. Demant en A. Hamdy.
- 7 *Radicalisering is opvoedprobleem*. In: *NRC Handelsblad*, 11-09-2010. Artikel n.a.v. het onderzoek *Idealen op drift* van M. de Winter, M. van San en S. Sieckelinc.
- 8 *Actieplan polarisatie en radicalisering 2007-2011*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties (BZK).
- 9 Elan ontving daarvoor subsidie van het Ministerie van BZK en heeft hierbij samengewerkt met Spectrum CMO Gelderland.
- 10 Elan. *Voorkomen, signaleren en omgaan met radicalisering: trainingsaanbod*. ARNHEM (Elan), 2010.